

СТРАТИФИКАЦИЈА И МОБИЛНОСТ: ФУНКЦИОНАЛИСТИЧКИТЕ СФАКАЊА НА ПРОМЕНИТЕ ВО ОПШТЕСТВЕНАТА СТРУКТУРА

Во социолошката мисла тешко може да се најде пример на теориска ориентација која била изложена на поголеми критики отколку што е примерот на органицистичката струја од последниов век — обично насловувана како функционалистичка школа. Критиките се центрирани околу еднонасочниот истражувачки интерес на претставниците на школата кои, посветувајќи им се исклучиво на структурните анализи потполно ги пренебрегнуваат динамичките, како и околу несоодветноста на нивните теориски модели за истражување на општествените промени. Одбраната, пак, е заснована врз ставот, потврдун во контекстот на дејноста на сите органицисти од Конт до денес, дека секое истражување нужно вклучува два аспекта — структурен и динамички — поради самата природа на општествените феномени, и дека секој теориски модел е основа за истражување како на општествената структура, така и на општествената динамика.

Овде прикажувањето на функционалистичките концепти на стратификацијата е мотивирано од личното убедување за нераскинливата врска меѓу структурните и динамичките анализи во социолошките истражувања. Стратификацијата, определена во социолошката теорија како нагласено структурна категорија, во функционалистичката теорија е доведена во тесна врска со процесите на диференцијацијата, односно со основните еволутивни процеси. Таа е замислена како теориска основа за истражување на промените во положбата на луѓето и групите во општествената структура, како и за следење на глобалната промена на општествените структури.

ОПРЕДЕЛБИ НА СТРАТИФИКАЦИЈАТА ВО ФУНКЦИОНАЛИСТИЧКАТА ТЕОРИЈА

Во целата функционалистичка социологија поимот на стратификацијата се сфаќа како блиско поврзан со поимот на диференцијацијата. Дури, по оценката на повеќе автори, не

постои јасно разграничување меѓу нив. Меѓу функционалистите речиси не постои разидување околу ставот дека во одговор на потребите на системот се јавуваат општествено диференцирани улоги. Преку нив се остваруваат општествено специфични цели. Улогите добиваат општествена проценка, а таа е во согласност со нивниот придонес за општествено суштинските потреби — колку е поголем придонесот толку е висока процената.

Овој став најотворено го искажуваат Дејвис и Мур во својата позната статија за диференцијацијата и стратификацијата.¹ За нив стратификацијата е општествен одговор за нееднаквата значајност за општествената целина на различните општествени улоги. Во општеството во кое започнал процесот на диференцијацијата, во кое се изделиле посебни улоги, од кои секоја задоволува некоја општествена потреба, нееднаквоста станува нужен принцип. Таа е природна на комплексот општествени потреби, од кои не се сите еднакво значајни, односно од кои некои се суштински и нужно морат да се задоволат за системот да го обезбеди својот опстанок, додека другите се со помало ниво на значајност. Секое општество гради механизми за проценка на општествените улоги кои се во согласност со степенот на нивната функционална значајност. „Ако правата и барањата на различните позиции во општеството мораат да бидат нееднакви, тогаш општеството мора да биде стратифицирано, бидејќи тоа е она што стратификацијата пдецизно значи“.² Свесни за недоволноста на овој став тие го надополнуваат со уште еден — дека во општествата високо се вреднувани улогите коишто бараат специфични таленти што се ретко распространети меѓу населението или вештини коишто се стекнуваат со долг тренинг. Така, наградувањето за позицијата што се врши се врзува за два критериума: функционалната значајност на позицијата и способноста на лицата за нејзиното извршување. Со опаѓањето на бројот на лицата кои можат или сакаат да ја остварат дадената позиција, наградата расте, како што е висока и во случаите на функционалната значајност.

За Дејвис и Мур задоволувачкото извршување на општествените улоги е од централно значење за одржувањето на системот и продолжителната добробит на општеството. Во тој поглед смислата на наградите е да ги задоволат оние што се наоѓаат на клучни општествени позиции и да обезбедат доволно луѓе со ретки способности за нивното извршување, односно да мотивираат доволен број поединци да поминат низ потребното продолжително и најчесто ригорозно образование и тренинг со цел да станат нови регрути.

¹ Davis K. and Moore W., »Some Principles of Stratification«, A. S. R., 1945, 10, 242.249.

² Исто, стр. 243.

Определбата на стратификацијата како постоење на степенаста хиерархија на општествените позиции — определена од Дејвис и Мур, е прифатена во рамките на целата школа. За Ајзенштат поимот на стратификацијата може да се изведе од поимот на диференцијацијата — сфатена како комплекс на различни задачи и улоги коишто се блиско заемно поврзани. Стратификацијата се однесува на ситуациите кога улогите се различно проценети и соодветно на тоа носат различни награди. За него фактот дека некои улоги се вреднувани повисоко од другите е универзален факт на општествениот живот. Стратификацијата е општествен поредок кој е најблиску поврзан со: 1) различната процена на улогите, 2) присуството — посебно во големите системи — на категории или општествени поделби на улоги и 3) постоење на хиерархија или хиерархии на категориите на улоги.³ Категориите на улогите постојат преку сите улоги со иста позиција во хиерархијата. Под овој термин всушност тој ги подразбира општествените слоеви — во кои ги вклучува и таквите категории какви што се марксовата класа и Веберовите класа и сталеж. За процената на улогите, понатаму, е врзана распределбата на општествените награди и нивното користење. Користењето, повторно, е разграничено во три компоненти: 1) директна консумација, 2) симболична консумација и 3) размена. Овие компоненти се поврзуваат заемно преку два типа механизми: прописот и постигнувањето.⁴

За Смелсер, стратификацијата во својата најпроста верзија значи дека во било кој комплекс на општествена структура различните улоги ги карактеризира различно примање на санкции. Под санкции тој го подразбира целиот комплекс на распределбата — на добрата, моќта, образовните привилегии, религиозните награди и сл. „Во прва инстанца стратификацијата просто се однесува на диференцијалната распределба на наградите“.⁵ Сфатен поспецифично поимот може да се однесува на: 1) стратификацијата на улогите која ја вклучува сумата на различни видови санкции (богатство, моќ, чест и сл.) кои се примаат преку различните улоги во општествената структура) 2) стратификацијата на организациите, која вклучува

³ Eisenstadt S., Social Differentiation and Stratification, Scott, Foresman and Company, Glenview, Illinois, London, 1971, str. 10—11.

⁴ Ајзенштат ја прифаќа определбата на Шилс и Парсонс за постигнувањето и прописот, дека индивидата соочена со општествениот објект може да реагира на два начина — во термините на она што го прави (постигнување) и во термините на она што е (пропис), Во: Parsons T. and Shils E., *Toward a General Theory of Action*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1951.

⁵ Smelser N., *Essays in Sociological Explanation*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N. Y., 1968, str. 151.

⁶ Исто.

⁷ Barber B., *Social Stratification*, Harcourt, Brace and Company, New York, 1957, str. 20.

сумирање на санкциите примени од колективностите какви што се семејната единица, производната фирма, образовната институција и сл.; 3) стратификација на индивидуалната личност, која означува не само сумирање на различните санкции за улогите, туку и сумирање на различните улоги во кои е вовлечен индивидот; 4) стратификација на масите, која се однесува на групите луѓе изделени врз база на некои објективни мерки на улогата којашто ја вршат или на санкциите коишто ги примаат.⁶

Определбата на Бербер на стратификацијата е блиска до сите погоре споменати: „системот на стратификацијата може да биде виден како систем на добра, награди и казни, распределени меѓу членовите на општеството согласно со начините на коишто тие ги извршуваат своите функционално значајни и вредни улоги“.⁷ Слично е и со онаа на Бејлс, иако таа вклучува и елементи за нејзиниот извор — тој стратификацијата ја смета за последица на растечките проблеми на групата во нејзиното приспособување кон барањата на средината. Растечкиот притисок на функционалните проблеми од инструментална, адаптабилната, интегративна и експресивна природа се разрешува преку дефинирање на посебни позиции. Всушност, дефинирањето е во термините на посебните личности на кои им се доверува одговорноста за решавање на специфичните проблеми. Тоа, понатаму, води кон појава на слојната структура, базирана врз чувството на значајноста на различните позиции.⁸

За Парсонс општествената стратификација, како воопштен аспект на структурата на сите општествени системи, е тесно поврзана со типот на интеграцијата на системот како систем. На аналитичко ниво, пак, тој ја сведува на секоја ориентација на постигнувањето на целите. Затоа и во неа го нагласува елементот на процената во однос на целите, при што самата проценка вклучува два момента: а) сите единици на системот се предмет на проценка и б) потребно е да постои интеграција во вредносните стандарди на компонентите на единиците за да се конституира заеднички вредносен систем. „Стратификацијата во вкупниот вредносен аспект е рангирање на единиците од општествениот систем во согласност со стандардите на општиот вредносен систем“.⁹ Проблемот на интеграцијата на вредносните системи како и определување на единиците што се предмет на вреднување го упростува со тоа што се концентрира исклучиво на следењето на моќта во нејзините две варијанти — неинституционализирана и институционализирана, првата дефинирана како „реален капацитет на системската

⁶ Bales R., *Interaction Process Analysis*, Addison-Wesley Press, Cambridge, Mass., 1950.

⁹ Parsons T., »A Revised Analytical Approach to the Theory of Social Stratification«, Vo: Bendix R. and Lipset S. M., (eds.), *Class, Status and Power*, The Free Press of Glencoe, Ill., 1957, str. 93.

единица да ги актуелизира своите интереси во контекстот на системската интеракција и во таа смисла да оствари влијание на процесот во системот, додека втората (авторитет) како „легитимизирани права (или задолженија) да се контролираат акциите на другите во системот на општествените односи“.¹⁰ Моќта за него е резултанта од три сета на фактори: 1) процената на единицата во системот согласно со вредносните стандарди, 2) степенот и начинот на кој на актерот му е дозволено отстапување од овие стандарди при обавувањето и 3) контрола на поседувањата коишто се извор на посебното предимство во постигнувањето на саканиот резултат.¹¹

Некои од претставниците на школата своите дефиниции на стратификацијата ги врзуваат пред сè за општествените потсистеми. Хоманс ја разгледува во рамките на малите групи, врзувајќи ја за појавата на авторитетот, сфатен како сума на влијание што еден го остварува во однос на другите. За него разликите во авторитетот одат заедно со разликите во статусот. Тие се начини за наградување на вредните и ретки активности.¹² Слично на него Тибо и Кили стратификацијата ја објаснуваат преку моќта — сфатена како резултанта на заемната зависност на индивидите коишто пројавуваат различни способности во меѓусебното делување при остварувањето на општествените задачи. Разлики со Хоманс тие покажуваат само во однос на определбата на статусот. За нив тој се појавува кога лицата со слични познанија или степен на моќ ги споредуваат задачите. Притоа лицата со најдобри задачи имаат највисок статус и обратно.¹³ За Блау, пак, како и за Хоманс статусот и моќта претставуваат награди за вредните и ретки служби.¹⁴

Она што, меѓу другото, претставниците на теоријата коишто стратификацијата ја определуваат во рамките на групите, ги разликува од оние кои ја врзуваат за општеството како систем е определбата на единицата која е предмет на анализа. Кај првите тоа е индивидот. Кај вторите тоа се улогите, а само во извесни случаи индивидите што се нивни носители. Оттаму и поголемата нагласка врз дефинирањето на појавата отколку врз нејзините конкретни манифестации преку разграничувањето на посебните статусни групи и нивниот хиерархиски поредок.

Функционалистичките определби на стратификацијата поттикнуваат неколку проблеми. Еден од нив се однесува на начините на кои се постигнува членовите од општеството да

¹⁰ Исто, стр. 95.

¹¹ Исто, стр. 96.

¹² Homans G., *Social Behaviour, Its Elementary Forms*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1961, Gl. 14.

¹³ Thibault and Kelley, *Social Psychology of Groups*, 1959, Gl. 7.

¹⁴ Blau P., »Parameters of Social Structure«, A. S. R., 1974, 39, str. 615—35.

ги прифатат критериумите на стратификацијата и да се придружуваат кон нив. Друг е проблемот што го условува принципот на нееднаквоста врз кој е заснована определбата на стратификацијата и стремежите за еднаквост кои го сочинуваат фокусот на современите идеологии, но и пошироко од нив — целиот културен систем. Трет е врзан за стратификационите шеми и причините за нивните промени во текот на времето.

ОСТВАРУВАЊЕ НА СТРАТИФИКАЦИЈАТА

Во врска со прашањето како во конкретните општества се остварува стратификацијата, може да се воопшти листа на неколку базични услови: 1) потчинување на членовите на системот на системските цели, 2) поширока скала на знаења за базата на стратификацијата, 3) согласност околу критериумите за проценување на оваа база.

Претставниците на школата се согласуваат околу ставот дека за да се оствари стратификацијата — со хиерархијата на престижот, моќта и економските награди, потребно е да постои согласност на членовите од системот со системските цели. Понатаму, за остварување на стратификацијата членовите од системот мораат да поседуваат соодветно знаење за позициите, извршувањето, вештините, мотивацијата и конформизмот. Од друга страна, за остварување на стратификацискиот процес мора да постои согласност околу критериумите за проценување на стратификациската база. Општа е и согласноста дека сето тоа е многу полесно да се постигне во малите системи отколку во големите. Во малите комуникацијата се остварува преку лични контакти и членовите се здобиваат со знаење за другите и за системот во целина. Во големите системи, пак, комуникацијата се остварува на индиректен начин и затоа во нив членовите имаат малку знаења за другите. Затоа и основните дилеми се врзани за големите системи. Се чини дека од различните објаснувања што се нудат доминантно е она за постоењето во секое општество на нешто што може да се нарече генерализиран идентитет, еден општ консензус околу универзалните вредности кој ги вклучува и знаењата за системските цели и потребното согласување со нив. Што се однесува до механизмите коишто водат до појавата на хиерархијата на статусот, тие обично се сфаќаат како процес на понуда и побарувачка во кој секој според своите особини се здобива со определена позиција. Во врска со ова треба да се истакнат многубројните приговори за потценувањето улогата на наследството и на ситуацијата на креирање парцијални цели од страна на групите што ја имаат монополизирано општествената моќ и нивно наметнување како глобално општествен.¹⁵

¹⁵ Приговори од таков вид даваат познатите критичари на функционализмот Darendorf, Reks, Smit и др.

ФАКТОРИ НА СТРАТИФИКАЦИЈАТА

Вебер, во својата незавршена но инспиративна скица за општествената структура, како основни фактори коишто ја определуваат позицијата на човекот во општеството ги зема богатството, моќта и престижот, односно начинот на кој тие се распределени меѓу поединците.¹⁶ Претставниците на функционализмот користат друга терминологија — говорот за награди за извршувањето на улогите со различно ниво на значајност, но нејзината смисла може да се сведе на она што го искажува Вебер. За нив наградите што ги добиваат индивидите се во богатство, моќ и престиж.¹⁷

Кога се поставува прашањето за заемниот однос на трите фактори на стратификацијата, или трите типа награди преку кои се дефинира позицијата во стратификациската хиерархија, станува уште позабележлива врзаноста за Вебер. Тој укажува на тесната врзаност на трите типа народи во текот на историјата, но исто така, открива ситуации во определени периоди, кога врската меѓу нив се прекинува. Затоа и од методолошко стојалиште ги определува како независни варијабли. Функционалистите, од кои повеќето во своите научни преокупации покажуваат емпириска ориентација, го прифаќаат ова методолошко стојалиште. Од него како основа, настојуваат поконкретно да ги разграничат ситуациите кои манифестираат определени специфичности во заемната врзаност или неврзаност. Некои од нив дури се обидуваат да откријат временски редослед во нивното појавување.

Сугестии за можната временска предност на некои фактори во почетната фаза на општественото стратифицирање дава Малиновски. Во контекстот на своите теренски истражувања меѓу доморотците од Тихоокеанските острови, чија општествена организација ја оценува како почеток на општественото диференцирање, тој открива нагласена желба за поседување. Меѓутоа, таму богатството е во функција на остварување на општествена положба и потенцирање на личната вредност. За нив поседувањето не значи користење на предметите туку нивно давање — од оној што поседува еден предмет „се очекува него да го дели, да биде доверлив и великодушен“.¹⁸ Обврските се зголемуваат со растот на положбата. Од поглавицата се очекува да му подели храна на секој странец, посетител, па

¹⁶ Veber M, Privreda i društvo, Prosveta, Beograd, 1976, Gl. 4.

¹⁷ Определбите на богатството и моќта преземени се директно од Вебер. За престижот Парсонс ја дава оваа определба: „Позиција во хиерархискиот поредок базирана врз релативната сума на почитување што индивидот го ужива во општеството.“ „Parsons T., Social System, cit. delo, str. 132. Понекаде тој престижот го сфаќа во пошироко значење, кога тој ја вклучува целата сума на углед, богатство и моќ со кои располага поединецот.

¹⁸ Malinovski B., Argonauti Zapadnog Pacifika, B. I. G. Z., Beograd, 1979, str. 86.

дури и неработник од истото село. Богатството е синоним на угледот. Во исто време, дарежливоста преку проникнатоста на племенскиот живот со непрекинато давање и земање е; „едно од главните орудија на општествената организација, на моќта на поглавицата и роднинските врски“.¹⁹

На Тробријандските Острови Малиновски открива кај доморотците стремеж за натрупување на храна и за собирање предмети кои претставуваат луксуз. А тој не е заснован само врз „економската внимателност туку и врз желбата за покажување на богатството и за постигнување на општествен углед преку неговото поседување“.²⁰ Тие собираат јама плодови што ја претставуваат основата на нивната прехрана не само затоа што тие можат да се сочуваат за подоцнежна употреба, туку и затоа што сакаат да го покажуваат своето богатство во залихи. Од друга страна, спремни се да потрошат непропорционални количини труд за украсување на предмети, кои токму поради пренатрупаноста со украси, немаат употребна вредност, но затоа се високо ценети. Во сето тоа е секогаш видлив стремежот за заедничко уживање на добрата — за размена преку заемни дарувања.

Со истражувањата спроведени во области во кои обезбедувањето на храна и создавањето на вишок на производи не претставува никаков проблем зашто не е врзано за технолошкиот развој туку за богатството на тлото, Малиновски на извесен начин им дава емпириска потврда на претпоставките на Опенхајмер дека општествените класи имаат повеќе политичка отколку економска основа.²¹ Со описот на домородечкиот живот тој истовремено нуди доволно аргументи за Вебленовата теза за стремежот за углед како основен детерминатор на општествената еволуција.²²

За разлика од Малиновски кој првична позиција му дава на престижот, припишувајќи му притоа на богатството функција на негова материјализација, односно на нагласувач на неговата видливост, за Хоманс во основата на стратификацијата стојат авторитетот и престижот. Тие по него се начини на наградување на вредните и ретки активности.²³

По однос на прашањето за заемната условеност на богатството, престижот и моќта во текот на историјата, Ајзенштат — врз база на широка емпириска материја, утврдува широка скала на варијации. Таа се движи од висока подвоеност меѓу факторите на структурирањето до нивна тесна заемна зависност. Од друга страна, тој укажува на разлики во хиерархијата на факторите. Како пример ја наведува Руси-

¹⁹ Исто, стр. 149.

²⁰ Исто, стр. 151.

²¹ Openhaјmer F., *Država*, vo: *Supek R., Herbert Spenser i biologizam u sociologiji*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1964, str. 81—89 i 248—251.

²² Veblen T., *Teorija dokoličarske klase*, Kultura, Beograd, 1966.

²³ Homans G., *Social Behaviour*, cjt. delo, Gl. 14.

ја од XVII век наваму, во која основниот принцип на доминацијата на елитата е монополизацијата на моќта. Протоколот од неа кон другите ресурси е лесен, но тоа не е случај со обратната ситуација. Моќта може да се употреби за стекнување висока позиција во материјалната размена, но преку богатството тешко може да се дојде до моќна позиција.²⁴ За разлика од тоа, во модерните западни општества се остварува нивелирање на трите фактори, со што се обезбедува нивна размена на база на еквивалентност.

Кај повеќето автори кои ја истражуваат заемната врзаност на стратификациските детерминанти преовладува ставот дека таа е условена од позицијата на општествата во еволутивната скала. Кај примитивните општества постои тесна условеност помеѓу нив, додека во текот на развојот — со растот на процесот на диференцијацијата — таа сè повеќе се намалува. Во модерните општества е сосема мала, иако не може да се каже дека е изгубена. Во некои општествени сфери таа е сè уште јасно видлива. Од друга страна, во утврдувањето на нивниот хиерархиски поредок, доминират мислењата дека врвна позиција во модерните општества има моќта. Тоа е една од ретките точки на согласност меѓу претставниците на функционализмот и неговите критичари кои го нудат во заемна или како дополнување на еквилибриумскиот модел на општеството конфликтниот модел. Така, за Парсонс²⁵ и за Липсет²⁶ стратифицираните општества се општества на нееднакви, а база на нееднаквоста е поседувањето на моќта. Слично на нив, за Дарендорф нееднаквоста во модерните општества е базирана врз нееднаквата распределба на авторитетот. Борбата меѓу групите за неговото монополизирање е основната карактеристика на модерните општества и основниот извор на општествената промена. Поделбата на општеството во класи, или како што тој ги именува интересни групи е заснована врз неговата различна распределеност.²⁷

ФУНКЦИОНАЛНАТА НЕЕДНАКВОСТ И ИДЕОЛОГИЈАТА НА ЕДНАКВОСТА

Откривајќи елементи на стратификација во сите општества за кои постои емпириска евиденција, претставниците на функционалистичката теорија нееднаквоста ја определуваат како универзална карактеристика на општествениот живот. Овој став наидува на бурни критики, во најголем број втемелени врз Марксовите претпоставки за општествениот развој

²⁴ Eisenstadt S., *Social Differentiation and Stratification*, cit delo.

²⁵ Parsons T., *Social System*, cit. delo.

²⁶ Lipset, *Politički Čovek*, Rad, Beograd, 1969.

²⁷ Dahrendorf R., *Class and Class Conflict in an Industrial Society*, Routledge & Kegan Paul, London, 1957, str. 9.

кој ќе кулминира во остварувањето на состојба на општествена еднаквост. Одговарајќи на една од нив — на нападите на Темин²⁸ за неодржливоста на ставот за неопходната универзалност на општествената стратификација и нејзината неминовна функционалност, Мур ја преиспитува својата позиција изложена во заедничката статија со Дејвис од 1945 год. Во статијата од 1963 год., чиј наслов е инспириран од една од паролите во Орвеловата „Животинска фарма“²⁹ тој ја отфрла верзијата на општеството како стабилен еквилибриум и заедно со тоа секвенцата на нужната функционалност на нееднаквоста, која впрочем ја проценува како неважна за самата теорија. Она што повторно го потврдува како битно за функционалната теорија на стратификацијата е пропозицијата дека нееднаквата значајност ќе биде нееднакво наградувана.³⁰ Марксовата теза за идеалното бескласно општество, по него претставува базична заблуда, зашто егалитарниот општествен систем произведува исти проблеми како неегалитарниот. Нееднаквата дистрибуција на моќта и богатството е посебен случај на општиот проблем на поредокот. Таа придонесува за неговото одржување и истовремено е извор на тензии и со тоа на потенцијална промена. Меѓутоа, тензиите не се условени од неприфаќањето на нееднаквоста туку од недовербата во однос на постоечките критериуми на нејзиното одредување и барањето тие да бидат заменети со нови.

Парсонс се согласува со Мур дека нееднаквоста е универзална карактеристика на општествата. Таа кај постарите општества е базирана врз прописот, а кај поновите врз постигнувањето. Сепак, тој укажува на потребата во модерните општества таа да се разгледува во корелација со еднаквоста, која се институционализира постепено во текот на последните неколку векови преку концепцијата на природното право, преку модерните политички системи, преку концепцијата на граѓанството изградена во контекстот на Француската револуција. Тој посочува неколку фактори кои доведуваат до слабеење на пропишаната нееднаквост. Првите и основни се религијата и етничноста, чие знаење постепено слабее посебно во американското општество. Други два се локалниот партикуларизам и општествената класа. Првиот слабее со растот на географската мобилност во рамките на процесот на индустријализацијата.

Општествената класа за Парсонс е транзитивна фаза во развојот на системите на стратификација која е карактеристична за модерните општества непосредно по индустриската

²⁸ Tumin M., »Some Principle in Stratification: A Critical Analysis, A. S. R., 1953, 18, str. 387—394. i »On Inequality«, A. S. R., 1963, 28, str. 19—26.

²⁹ Moore W., »But some are more equal than others«, A. S. R., 1963, 28, str. 13—18.

³⁰ Isto, str. 14.

револуција.³¹ Таа се јавува кога покрај двете категории на општествената структура — аристократијата и масата нарастуваат уште буржоазијата и работниците. Нивните структурни карактеристики отстапуваат од оние на постарите поради поместувањето на детерминантата на структурирањето од политичката моќ кон економската. Сепак, и кај новата класна структура членството е определено во прв план преку статусот на раѓањето. Предноста на раѓањето почнува да се урива подоцна, кога професионалната структура широко се разгранува, со што станува неможно да се одржува јасна граница меѓу оние што го контролираат производството и оние коишто играат подредена улога во него. За губењето на врската меѓу професионалната сфера и статусот по раѓање посебна улога му припишува на образованието. Но, таа сосема не се изгубува дури ниту со завладувањето на нуклеарното семејство.

Промените што се остваруваат во општествената структура со намалувањето на значењето на прописот, според Парсонс го поттикнуваат значењето на колективностите, но и на улогите со највисока позиција во општествениот систем. Еднаквоста, притоа, се спроведува преку еднаквоста на шансите. Но и овде роднинскиот систем продолжува да го фаворизира пропишаниот континуитет од генерација до генерација. Дури и во ситуацијата на голем раст на самостојниот избор на професијата, семејството продолжува да игра улога во статусната диференцијација преку социјализацијата која се јавува како значаен фактор во натпреварот за наградите. Два примарни фокуса на класната припадност на индивидот остануваат професијата и роднинството. Професијата понатаму е артикулирана од повеќе структурни компоненти на општеството — посебно од работниот пазар, структурата на моќта во организациите и образовниот систем. Роднинството, пак, ја претставува најзначајната основа на солидарноста и личната безбедност. Тоа е поврзано со другите бази на солидарноста — религијата и етничноста.

Еднаквоста и нееднаквоста во современите општества Парсонс ги третира како независни варијабли. Анализирајќи го нивното присуство во четири сфери — правната, политичката, економската и културната, тој наоѓа дека во трите последни нееднаквоста се легитимизира преку општата формула за еднаквоста на можностите, слободната конкуренција и сл. Првата — правната — во однос на останатите игра улога на одржувач на примерокот. Преку неа се институционализира примерокот кој ја претставува базата на граѓанскиот статус — преку кој секој граѓанин се смета за еднаков — а таа еднаквост се однесува на трите погоре споменати сфери. Со тоа

³¹ Parsons T., »Equality and Unequality in Modern Society, or Social Stratification Revised«, vo: Laumann E., (ed.) Social Stratification: Research and Theor for the 1970's, The Bobbs-Merrill Company, Inc., Indianapolis, New York, 1970, str. 17.

тој делумно ги поддржува тезите на Дејвис и Мур дека модерните општества се општества на еднакви, а нееднаквоста која се утврдува по емпириски пат е произведена од основата на еднаквите можности и наградите коишто се разликуваат со оглед на функционалниот придонес кон развојот на добробитта на општеството, остварен преку носителите на диференцираните статусни улоги.

СТАТУСНАТА СТРУКТУРА НА ОПШТЕСТВАТА

Една од најчестите критики упатени на функционалистичката теорија на стратификацијата е онаа за нејзиното занемарување на она што е суштинско за самата стратификација — постоењето на стратумите (или слоевите) како посебни колективности или подгрупи коишто низ неколку генерации продолжуваат да заземат релативно иста позиција и да примаат релативно иста сума на материјални добра, престиж и моќ. Така, Бакли во своите анализи на различните теории за структурата го пронаоѓа нивното присуство во сите постари — почнувајќи од Маркс, преку Парето, и Веблен до Ворд и Кули, и понатаму во низа современи како кај Хорт, Сорокин, Герт и Милс, Мак Ајвер итн. Кај сите нив тие вклучуваат трајност на стратумите и наследна нееднаквост покрај онаа што е базирана на постигнувањето. За Бакли терминот стратум се однесува на општествените групи и колективности а не на позициите, а стратификацијата на постоењето на стратуми во општеството.³² Во тој поглед функционалистичката теорија за него не е теорија за стратификацијата, туку нешто што би можело да се препознае како теорија за некои аспекти на општествената диференцијација и хиерархиска организација.³³ Истата забелешка ѝ ја упатува Темин на Дејвис-Муровата теорија во веќе споменатата статија за нееднаквоста.

Мур, во одговорот до Темин, ги отфрла нападите за недоволноста на теоријата од аспектот на пренебрегнувањето на стратумот како компоненти на структурираното општество. Самата употреба на терминот стратификација според него ги вклучува јасно изделените и конзистентни статуси кои можат да бидат воопштени во категории на индивидуи со „сличен статус“ и категории рангирани како стратуми.³⁴ Впрочем, тоа го сугерира уште во статијата од 1945 која е предмет на критиките. „Треба да се има на ум едно — имено, дека дискусијата се однесува на системот на позициите, а не на индивидите коишто ги заземаат тие позиции. Едно е да се праша зошто различните позиции носат различен степен на престиж, а со-

³² Buckley W., »Social Stratification and the Functional Theory of Social Differentiation«, A. S. R., 1958, 23, 4, str. 372.

³³ Исто, стр. 370.

³⁴ Moore W., »But some are more equal«, cit. delo, str. 14.

сема друго да се праша како извесни индивиди влегуваат во тие позиции. Иако... и двете прашања се поврзани, суштина е да се изделат во нашето мислење... првото прашање... е логички примарно и, во случајот на било кој посебен индивид или група фактички основно“.³⁵

Се чини дека проблемот постои кога дискусијата околу стратификациските разлики се води на нивото на улогите. Меѓутоа, тој може да се надмине кога ќе се пронајде начин за нивното поврзување кај индивидот како нивен носител и понатамошното рангирање на индивидите врз база на комплексот улоги што ги играат и сумата награди што за нив ја добиваат. Тоа и го прават некои претставници на школата.

Прв од функционалистите стратификациска скала гради Ворнер, базирајќи ја врз примерокот на локалната заедница. Како мерка на групирањето користи субјективни показатели — социјалното одобрување и интимната партиципација. За него економските фактори се значајни за стратификацирањето, но тие не се доволни за комплетно објаснување на феноменот општествена класа. Затоа и ги отфрла класификациите базирани врз нив како неадекватни.

Знаењето за статусните интеррелации што го компонираат комуналниот статусен систем тој го воведува во картони, користејќи притоа два метода — проценета партиципација и индекс на статусни карактеристики.

Првиот метод — проценетата партиципација е базиран по предлогот на луѓето, коишто делувајќи заедно во општествениот систем на комуната во која постои скалирање на местата на партиципацијата, ја проценуваат позицијата на оние околу себе како и својата сопствена. Методот вклучува шест техники на рангирање на индивидуалната класна позиција:

1) Рангирање преку вклопувачки согласности (формирање на ранг на општествените класи и определување на конкретните индивиди во нив врз база на ставот на информантите);

2) Рангирање со симболично сместување (преку користењето на симболи што ја определуваат супериорната и инфериорна позиција во класниот систем);

3) Рангирање со статусна репутација (преку репутацијата базирана врз ангажманот во активности или поседувањето на особености разгледувани како супериорни или инфериорни);

4) Рангирање со споредба (базирано врз тврдењата на информантите за сопствената супериорна, еднаква или инфериорна позиција во однос на другите чија класна позиција е претходно определена);

5) Рангирање со просто означување на класата (базирано врз ставот за класната припадност на еден или повеќе квалификувани информанти);

³⁵ Davis K. and Moore W., »Some principles of Stratification«, цит. дело, стр. 242.

6) Рангирање со институционално членство (според членството во извесни институции што се рангирани како супериорни или инфериорни).

Индексот на статусните карактеристики е базиран врз некои индикатори на материјалниот статус — занимањето, изворот на заработувачката, типот на куќата и областа на живеењето. Се добива преку претходната изработка скали со седум модалитети за секој индикатор, нивното сумирање и рангирање.³⁶

Врз база на истражувањето Ворнер ја оформува познатата класна скала со шест, хиерархиски подредени членови: највисока класа, пониска висока, повисока средна, пониска средна, повисока ниска и најниска. Независно од тоа што е изградена врз примерокот на една локална заедница и што е општо критикувана за комплетниот начин на нејзиното добивање таа е широко применувана во современата социологија.

На Ворнеровата класификација може да ѝ се стави истата забелешка што тој им ја става на оние класификации што се базирани врз економски показатели. Она што притоа се чини значајно да се спомене е што таа всушност јасно го изразува она што е карактеристично за целата школа (што некаде е директно, а некаде индиректно искажано) — дека престижот има необично голема улога во општественото рангирање. Неговата улога е примарна во скалирањето на постарите општества, но тој ја одржува својата значајност и во модерните.

Широка определба на стратумите дава Ајзенштат. Тој во неа ги прецизира и делумно проширува елементите вградени во општата формулација на стратификацијата кај Дејвис и Мур. Општествените стратуми тој ги дефинира како „категории или групи на луѓе кои:

1) се носители на институционализираны позиции или улоги кои добиваат слични општествени награди;

2) имаат сличен степен на контрола над базичните економски, политички и културни ресурси;

3) способни се да го контролираат природот кон таквите улоги и позиции до таков обем што можат да ги пренесуваат повеќе или помалку екскулзивно на нивните деца или други лица во кои гледаат екстензија на своите идентитети; и

4) изгледа дека се наоѓаат во извесен вид на хиерархиски однос кон другите категории или групи луѓе од истото општество.³⁷

Во дефиницијата се поаѓа од позицијата условена од комплексот општествени улоги, со нагласок врз нивните индивидуални носители. Во неа не се дава хиерархиски поредок на различните видови општествени награди и не се укажува на

³⁶ Worner L., цит. дело.

³⁷ Eisenstadt S., Social Differentiation and Stratification, цит. дело, стр. 78.

нивната заемна условеност или независност, што е и разбирливо со оглед на тоа што ја има предвид ситуацијата од времето на нивното настанување. Всушност, по негова оценка, односот и врските меѓу различните позиции во големите институционални сфери, го претставува најболното прашање во врска со формацијата на стратумите, а ефектуирањето на таквите врски како негов базичен аспект.

Ајзенштат укажува на значењето на проширеното семејство кај примитивните општества во формирањето на стратумите. Тие се базични агенции на социјализацијата а преку неа се врши насочувањето кон колективните и индивидуални цели, како и кон општествениот и личен идентитет. Истовремено, преку нив се постигнува трансмисијата на природот кон вредните улоги — или директно, преку прописот или индиректно, преку поседувањето на ресурси преку кои индивидите се оспособуваат да се квалификуваат за таквите улоги и позиции. Самото формирање на стратумите, според него, претпоставува претходно постоење на неколку елементи — институции, ресурси и позиции. Тоа се јавува само во општествата во кои ресурсите од една институција можат да се употребат за негодување за оние на другите. Не е присутно во општествата во кои конверзијата се остварува автоматски или каде природот кон сите позиции е дистрибуиран еднакво. Формирањето на стратумите, понатаму, бара контрола над конверзијата на ресурсите и правилата за процена. Контролата е битна за воспоставувањето на критериумите преку кои различните позиции се проценуваат, а правилата за легитимизирање на различните стилови на живот. Процесот на формирањето го вклучува и воспоставувањето на општествениот идентитет, регулирањето на природот кон позициите, пренесувањето на позициите преку семејните аранжмани, практикувањето на посебен стил на живот. Притоа тој утврдува разлики во застапеноста на сите нив кај конкретните општества, што го определува како една од основите на нивното разликување.

Стратификација на примитивните општества. Стратификацијата како автономна димензија на општествениот живот по Ајзенштат се јавува во архаичните општества од типот на племенски федерации, градови-држави, патримонијални режими и империјални системи. Нејзини основни карактеристики се: 1) релативно високо ниво на општествена диференцијација; 2) можност за акумулација на вишоци и 3) развој на општествени центри. Укажувајќи на постоењето на определени нееднаквости и кај попримитивните општества, тој потенцира дека за стратифицирани можат да се сметаат оние општества во кои природот кон повисоките позиции е специфично дистрибуиран, така што таму каде што е присутен некои лица се привилегирани а други дисквалификувани. Одлучувачкиот момент за општествената стратификација е нееднаквоста во дистрибуцијата на природот кон привилегираните позиции.

Стратификацијата во традиционалните општества. Во врска со формирањето на стратумите во традиционалните општества, Ајзенштат укажува на неколку елементи:

1) Тенденција кон строга нормативна дефиниција на стиловите на живот кај различните статусни групи во општествата во кои центарот е културно ориентиран.

2) Сегрегирање на различни статусни групи кое зависи во голем обем од структурата на центарот и неговата доминантна ориентација (помонолитниот центар условува поголема сегрегација и обратно, помалку монолитниот со повеќе потцентри условува голем број статусни групи со стил на живот што делумно се преклопува.).

3) Развојот на единствена структурна хиерархија е условен од ориентацијата и структурата на центарот.

4) Определено непоклопување на трите фактори на структурирањето — богатството, моќта и престижот. Кај конкретните општества од оваа фаза непоклопувањето е најголемо во Индија во која ритуалистичкиот поредок ја спречува конверзијата на периферните ресурси во централните, а најмала во Централна Европа во годините на апсолутизмот, во која постојат повеќе центри заедно со голем број релативно автономни роднински и територијални единици.

5) Улогата на семејството и роднинските единици во општествената структура е условено во голем обем од главните ориентации на центарот и начините на приодот кон него. Центарот кој е моќно ориентиран се стреми кон минимизација на обемот во кој семејната и роднинска единица служат како базичен фокус на статусната свест. Центарот ориентиран кон учество во единствена културна традиција исто ја сведува на минимум улогата на семејството како пропишувачки регулатор на приодот кон централните позиции. Колку е поголем бројот на роднинските ориентации кои коегзистираат во единствениот центар и поголем број на единиците кои имаат релативно автономен приод кон него, толку се посилни факторите кои им се спротиставуваат на пропишувачките тенденции на примордијалните роднински групи.

6) Во секое општество примероците и стапката на општествената мобилност се под силно влијание на главната ориентација на центарот и начините на приод кон него. Монолитниот центар ја охрабрува спонзорираната мобилност. Центарот со повеќе ориентации ја охрабрува натпреварувачката мобилност. Во ситуации на критериуми за приод кон центарот кои се фиксирани преку културниот поредок, единици на општествената мобилност се широките професионални и пошироките општествени групи, кога пак овие критериуми не се фиксирани единици на општествената мобилност се индивидуалните семејства.

Стратификација на модерните општества. Слабењето на пропишаните одредби на статусот според Ајзенштат не ги укинува стратумите во модерните општества. Професионалните и статусни категории и понатаму се разликуваат во примерокот на

партиципацијата во општествените, политички и културни организации, во примерокот на потрошувачката, во посебниот стил на живот, во базичните ставови кон работата и кариерата и т.н. Настојувањата за укинување на ограничувањата на учеството во различните општествени сфери не доведуваат до слабеење на статусната идентификација, туку до развој на нови механизми за нивното постигнување, различни од оние во традиционалните општества.

Ајзенштат ја прифаќа листата на статусните карактеристики на модерните стратификациски системи на Британскиот социолог Маршал: 1) укинување на наследните, легално поддржувани разлики во статусот; 2) развој во кој општествените статусни разлики повеќе се поддржувани од општествени отколку од легални санкции; 3) во текот на времето свртување кон нагласката врз постигнувачките аспекти на богатството и професијата; 4) ограничување на нееднаквоста во богатството преку државна акција и даноци; 5) згуснување на разликите во заработувачката со отстранувања на двата краја на скалата; 6) во различните полиња растечка реализација на принципите на еднаквост на можностите. Тој укажува на уште една карактеристика на општествата со модерни стратификациски системи — развојот во нив на многу флексибилен, дури нестабилен статусен систем.

Сите овие тенденции означуваат едно единствено нешто — прекинот на традиционалниот однос меѓу сопственоста, моќта и статусот. Со модернизацијата се губи еквиваленцијата на позициите во различните општествени сфери. Пројавуваните тенденции за закостенување на различните димензии на статусот се надминувани преку континуираниот процес на општествената промена, посебно преку општествената мобилност која вклучува не само движење на индивидите и семејствата меѓу релативно фиксните позиции, туку и креација на нови структурни позиции. Ова, понатаму дава раст на нови критериуми за процена на улогите и позициите.

Раздорот меѓу трите компоненти на структурата се врзува за слабеењето на нормативните прописи за нивното поврзување, како и за укинувањето на најголемиот број ограничувања за природот кон политичката партиципација, за припаѓањето кон определени стратуми, како и за провизиите на различните ограничувачки закони. Дисоцирајќи се една од друга, тие понатаму покажуваат тенденција кон раст на автономијата со развојот на нови механизми преку кои се поврзуваат на нетрадиционален начин.

Во врска со автономијата на економската сфера Ајзенштат ја прифаќа забелешката на Вебер за постоењето на ситуација во кои контролата над економските ресурси станува значаен критериум за процена на статусната позиција, со што расте значењето на класата како детерминанта на природот кон позициите и наградите. Во исто време, сличен развој како економската покажуваат и политичката и културната сфера. Во

нив растечката автономија значи контрола над нивните ресурси, на дистрибуцијата на наградите како и на изградбата на посебни критериуми за процена на улогите.

Како други карактеристики на модерните стратификациски системи се наведени промените: 1) во структурата на вработувањето, 2) во степенот на авторитетот и автономијата во него, 3) во степенот на автономијата во употребата на човечки ресурси, 4) во степенот на временскиот распон на економската безбедност или небезбедност кои ги повлекува вработеноста, 5) во нивото на професионалните атрибути кои ја придружуваат автономијата.

Економската организација, исто така, трпи низа промени: 1) промени од единици на производство од мал ранг што дејствува на релативно ограничен пазар кон централизирани, бирократизирани и поголеми единици на производство што дејствуваат на широки пазари, 2) нови техники на производство што ја менуваат структурата на економскиот процес ја зголемуваат поделбата на трудот на секоја единица и поттикнуваат нов тип на односи меѓу единиците. Ова е придружено со промени во каналите и критериумите на приодот кон професионалните позиции, при што основниот тренд е во преминот од широки и дифузни статусни атрибути кон формални образовни квалификации.

На сите овие промени посебно внимание им посветува и Маркс во своите анализи на капиталистичкото општество, заедно со анализите на однос на промените во сопственоста. На сопственоста укажува и Ајзенштат, но не навлегува пошироко во нејзината улога во модерните општества. Она на што обрнува внимание е промената во контролата — поместувањето од ситуација во која сопственикот и организацијата се интегрирани, кон корпоративни организации во кои постои izdelување меѓу сопственоста и ефективната контрола на единиците на производството. Исто е и со распределбата. Прифаќајќи ја Марксовата теза за поларизацијата на богатствата кај постарите општества, тој отстапува од него со своите укажувања за модерните општества. Во нив открива тенденција кон ублажување на разликите со трендот на пошироката дистрибуција на наградите, иако нееднаквоста продолжува да се одржува преку цела серија на механизми, од кои првиот е инфлацијата.

Ајзенштат, како и повеќето претставници на школата, и покрај сите анализи на стратификациските системи на модерните општества, не се обидува да изгради стратификациска шема која би нашла применливост во повеќе емпириски ситуации. Таквата задача според него е врзана за низа тешкотии поради многуте механизми на диференцијацијата меѓу кои не постои нужно позитивна корелација. Тој сепак укажува на можноста да се направи нешто на тој план преку примената на повеќе критериуми на процена: 1) преку перцепцијата на општествените позиции во термините на дихотомијата модерни — тради-

ционални сектори, 2) преку пропишаните прапрактики на затворен стил на живот, 3) преку разликите во контролата на ресурсите 4) преку функционалниот придонес во општествениот поредок.

МОБИЛНОСТА НА МОДЕРНИТЕ ОПШТЕСТВА

Општествената мобилност — процесот преку кој индивидите или групите се движат од еден стратум во друг, по општа оценка, е придружник на индустријализацијата. Таа е една од основните карактеристики на модерните индустриски општества

Поширока дефиниција на мобилноста даваат Липсет и Бендикс: „терминот социјална мобилност се однесува на процесот преку кој индивидуите се движат во општеството од една позиција во други позиции на кои во општата оценка им се дадени различни хиерархиски вредности. Кога се проучува социјалната мобилност се анализира движењето на индивидите од позиции кои носат одреден ранг кон позиции кои се високи или пониски во општествениот систем“.³⁸ Нејзиното постоење тие го поврзуваат со две основни причини: 1) промените во барањата за обавување и 2) промените во распоредот на талентите. Првиот од нив е со нагласена значајност во општествата со интензивни промени.

Поаѓајќи од ситуацијата на модерните општества во кои се остварува интензивна промена преку процесите на диференцијацијата Смеслер наведува повеќе форми низ кои мобилноста се пројавува:

1) Движење на индивидите нагоре преку хиерархијата на позициите (тип на мобилност нагласен во американската идеологија);

2) движење на колективностите нагоре преку хиерархијата на позициите, пр. движењето на семејните единици кај кои со напредокот во професионалната хиерархија на главата на семејството расте статусот и на останатите членови;

3) Движење на целите класи, кое може да се случи постепено и мирно со професионализацијата на одредено занимање или изненадно и сурово преку пристапот на класата кон контролирачката моќ преку револуција;

4) мобилност со задржување на истата позиција преку прераспределбата на наградите;

5) мобилност преку реорганизација на улогите во општествената структура, пр. кога се менува односот меѓу примарната, секундарната и терцијалната дејност во економијата;

³⁸ Lipset S. and Bendix R., *Social Mobility in Industrial Society*, University of California Press, Berkley and Los Angeles, 1960, str. 1.

б) мобилност преку примена на нови системи на стратификација која се случува нагло — во време на револуциите, или бавно-низ долг временски период, преку постепенa реорганизација на критериумите за процена на општествените улоги и редистрибуцијата на улогите, наградите и службите.³⁹

Во рамките на сопствените истражувања Смеслер открива дека општествата коишто трпат брзи промени обично имаат не еден туку повеќе стратификациски систем со коезистирачки хиерархии. Тоа доведува до тоа општествената мобилност да не биде просто движење нагоре или надолу во хиерархијата туку истовремено движење од една во друга хиерархија. Од друга страна, нејзиното следење го отежнува разновидието на формите низ кои таа се остварува. Тој наведува три основни форми, поврзани со три особини на општествената структурираност: комплексот пропис — постигнување, нивото на диференцијацијата на општествената структура и местото на контролата на санкциите.

Првата особина може да се земе како основа за поделба на општествата согласно степенот до кој личностите се определени за улогите на база на статусот пропишан од раѓањето. База на прописот можат да бидат роднинството, возраста, полот, расата, етносот или територијалната локација. Се додека тие делуваат како критериумии за распределба на улогите општеството го карактеризира прописот. Кога, пак, обавувањето на улогите е врзано за личното однесување општеството го карактеризира постигнувањето. Од овој комплекс се извлечени следните импликации: а) во којку е институционализиран прописот тогаш мобилноста се стреми да биде колективна и б) во ситуациите во кои доминира постигнувањето мобилноста е индивидуална. Вториот случај е редок, дури и исклучив, во чист вид. Дури и во случаите на институционализација на постигнувањето, прописот продолжува да делува. Тој се вметнува преку некои особини на личностите (акцентот, навиките, манирите) кои ја рефлектираат семејната и образовната основа и кои делуваат како битни статусни симболи.

Втората особина — општествената диференцијација — игра значајна улога како за степенот на колективната и индивидуалната мобилност така и за сегрегираниот мобилност и последиците што произлегуваат од неа. Во простите општества со мала диференцијација, кадешто позицијата во роднинската група не е изделена од богатството, политичкиот и религиозен авторитет, индивидот зазема еднаква позиција во сите улоги што ги обавува. Растот, пак, на комплексноста условува процес на изделување на улогите, со што се случува еден индивид да прими истовремено повеќе награди — моќ, углед, богатство — кои се сегрегирани во високо диференцираната општествена структура.

³⁹ Smelser N., *Essays in Sociological Explanation*, цит. дело.

Смеслер определува две импликации од нивото на диференцијацијата на општествената структура врз општествената мобилност:

а) Колку системот е помалку диференциран толку на индивидуот му е потешко движењето во однос на проста улога. Индивидуот се движи во однос на сите улоги — економска, политичка, етничка и сл. Индивидуалната мобилност е тешка а наградите се условени од припадноста на една од повеќефункционалните групи и натпреварот меѓу нив. За разлика од тоа, високодиференцираниот систем дава можност за движење кон нови професионални улоги и со тоа за сегментарна мобилност. Овде е можно да се постигне економски успех без да се оствари повисока политичка позиција, без промена во етничката идентификација и сл.

б) Високодиференцираниот систем дава простор за статусен дезеквилибриум.

Во однос на третата особина — местото на контролата на санкциите, Смеслер укажува на две димензии: елитистичко егалитарна и територијална. Првата се однесува на местото на контролата на наградите и добрата во стратификацискиот систем — со разлики во бројноста на оние во кои е концентрирана моќта за примена на санкциите. Кај втората — димензијата централен — локален се однесува на истата концентрација како во претходниот случај, само во географскиот простор.

Заклучната констатација на Смеслер е дека брзиот општествено-економски развој условува тензии меѓу прописот и постигнувањето, меѓу недиференцираните и диференцираните структури, меѓу хиерархиските и егалитарни принципи и централната и локалната моќ.⁴⁰ Развојот му дава раст на постигнувањето како критериум кој постепено ја менува организацијата на улогите, базирана на пропишаното членство, со што се јавуваат притисоци меѓу стандардите на прописот и постигнувањето како во однос на рангирањето на улогите така и во однос на регрутирањето на луѓето во нив. Диференцијацијата, исто така, ја нагласува индивидуалната мобилност преку професијата и другите структурни хиерархии. Таа ги дели улогите на возрасните од нивното потекло. Сепак, како што е веќе споменато, за него како и за другите социолози коишто го истражуваат овој проблем, наследството продолжува да игра одредена улога. Притоа, низа општествени појави се разграничени како последици од неговиот судир со егалитарните идеологии. Една од нив е повисокото ниво на религиозност на ниските слоеви на населението од земјите со егалитарна идеологија (како што се САД и СССР) отколку во земјите со наследна традиција, во кои низа општествени механизми условуваат луѓето да ја прифатат својата инфериорна позиција.⁴¹

⁴⁰ Исто, стр. 156.

⁴¹ Lipset S. and Bendix R., *Social Mobility in Industrial Society*, цит. дело.

Општествената мобилност во модерните индустриски општества е влијаена од повеќе фактори, инхерентни на нивната структура. Нивен сумарен приказ даваат Липсет и Бендикс:

1) Промени во бројот на погодните празнини. Во текот на индустријализацијата расте потребата за професионални службеници, менаџери и административци а опаѓа потребата за неквалификувана работна сила. Ова доведува до нагорна подвижност која е забележана во сите земји со индустриски пораст, независно од тоа што нејзиното темпо насекаде не е еднаков.

2) Различни стапки на фертилитет. Во индустриските земји за кои постојат податоци, фертилитетот покажува варијации кои се инверзни со доходот. Демографската репродукција стагнира кај групите со високо статусни позиции во ситуација кога расте потребата за занимања од високо ниво. Така, дури и ако сите деца на родителите со висок статус ја задржат високата позиција на нивните родители, останува уште простор за движење и на дел од останатите нагоре.

3) Промени во рангот усогласен со професијата. Во ситуацијата на брзи општествени промени се менува хиерархискиот однос на позициите. Некои позиции се здобиваат со поголем престиж, додека други го губат. Така, лицето може да биде мобилно и без промена на работата.

4) Промени во бројот на наследните сталешки позиции. Во модерните општества доаѓа до опаѓање на бројот на наследните позиции. Во такви ситуации она што родителите можат да им го дадат на децата е можноста да се здобијат со добро образование и мотивација за постигнување на висока позиција.

5) Промени во легалните ограничувања кон потенцијалните можности. Во индустриските општества доаѓа до отстранување на низа стари легални рестрикции за постигнување на нов и повисок професионален статус. Развиените земји, имаат легални гаранции за слободата на професионалниот избор. Последица на ова е зголемена вертикална мобилност дури и во ситуации на економска криза. Така, во ситуација кога работниците го губат вработувањето за да преживеат отвараат сопствени претпријатија, а тоа согласно со конвенционалната класификација е движење нагоре.⁴²

Од студиите за мобилноста во различните земји можат да се извлечат неколку заклучоци:

— Разликите во стапката на општествената мобилност мерена преку линијата мануелни — немануелни занимања е условена од нивото на индустријализацијата;

— Кај модерните општества постојат одредени национални варијации во социјалното потекло на високите професионалци, што е поврзано со разликите во погодностите за постигнување на високо образование;

⁴² Исто, стр. 57—60.

— Истите национални варијации се и во однос на високите граѓански служби, што е повторно поврзано со различните образовни можности и, веројатно, со статусот на граѓанските служби во различните земји;

— Во високоразвиените земји постојат мали разлики во потеклото на носителите на бизнисот од високо ниво;

— Постои сличност во стапката на масовната мобилност од мануелни кон немануелни занимања, што сугерира дека таа не е поврзана со националните културни примероци од кои некои ја охрабруваат додека други обесхрабруваат општествената мобилност;

— Религиозните вредности на кои укажува Вебер како на значајни условувачи на мобилноста во раната фаза на индустријализацијата, во денешно време не условуваат значајни разлики во стапката на мобилноста;

— Во модерните општества постои општа распространетост на мотивацијата за подобрување на сопствениот статус. Индивидуите и групите настојуваат да го подобрат својот статус кога имаат можност за тоа.⁴³

Истражувањата на мобилноста во САД укажуваат на нејзиниот висок интензитет. Сепак, тој не е многу повисок отколку во европските земји, како што би могло да се заклучи на база на егалитарната идеологија и отсуството на феудално минато. Овде културниот примерок, кој игра покрај другите фактори значајна улога во остварувањето на мобилноста, дава позитивни поттикнувања за движење нагоре, но самото движење во прв ред е условено од нивото на индустрискиот развој. Овде вербата во можностите за подобрување на статусот обично е поголема од самите можности. Ова за Мертон е една од причините за хроничната аномичност на американското општество. Нејзина последица се различните типови на девијантно однесување.

ОПШТЕСТВЕНАТА КЛАСА И КЛАСНИОТ КОНФЛИКТ

Во теоријата која општествената структура ја разгледува во термините на стратификацијата, поимот класа го нема она значење што му го придавал Маркс, и на кое обично се мисли кога се употребува. Поголемиот број од авторите коишто го употребуваат го изедначуваат со поимот стратум. Најтипичен пример за тоа е Ворнер кој, во веќе спомнатата стратификациска скала единиците во хиерархијата ги менува како класи. Кај други се применува во Веберовото значење — како економска категорија. Луѓето коишто имаат слични материјални можности и припаѓаат на одредена класа. Но, материјалната можност — обично врзана за професионалната позиција — не е доволна за општествената позиција. За неа е потребно прифаќање од

⁴³ Исто, стр. 71—73.

страна на другите како еднакви, односно остварување на интимна асоцијација со другите што се со иста економска позиција.⁴⁴ Кај трети, класата претставува политичка категорија — преку неа се определуваат индивидите кои поседуваат еднаква политичка моќ, односно одредена сума на можности за намалување на своите идеи над другите.⁴⁵ Од друга страна, речиси сите поимот класа го употребуваат во обидите за изградба на едноставни класификации на структурата на модерните општества која обилува со мноштво структурни пододдели. Обично структурната хиерархија се сведува на три класи — висока, средна и ниска. Секоја од нив вклучува повеќе стратуми.

Марксовиот термин на класата покрај односот кон сопственоста и за неа врзаните позиции во организацијата на производството, размената и распределбата, ги вклучува и елементите на класната свест и класниот конфликт. Во функционалистичката теорија се прифаќа неговата идеја за изградбата на класна (во контекстов статусна) свест, на која и се припишува значајна улога за самодетерминација на индивидите. Во однос, пак, на вториот елемент — класниот конфликт — марксовите тези се оценуваат како неприфатливи.

Во функционалистичкиот модел на општество неговите елементи — класните или статусни групи се комплементарни, заемно зависни делови со позитивна функција во тоталниот систем. Во ситуациите на постоење на конфликт тој се манифестира како дисфункционална сила. Општествените делови се во заемна комуникација а конфликтот е резултат на нејзиното пореметување. Бидејќи комуникацијата е суштински општествен процес, нејзиниот престанок е отворено дисфункционален феномен.⁴⁶

Присуството на конфликтот не се исклучува, дури му се припишува ендемично присуство во модерните индустриски општества. Затоа и тие од Парсонс се етикетирани како ендемично болни.⁴⁷ Тој верува во можноста општествата ориентирани кон промената да можат да го одржуваат својот еквилибриум, но истовремено се сомнева во можноста на избегнувањето на неговите повремени пореметувања. „Концепцијата на комплетно ограничен општествен систем е ограничен случај. Секое од комплексните општества содржи значајни елементи на внатрешен конфликт и тензија“.⁴⁸

⁴⁴ Parson T., Social System, cit. дело.

⁴⁵ Lipset S. and Bendix R., Social Mobility..., cit. дело, стр. 275—277.

⁴⁶ Lundberg George, The Foundations of Sociology, The Mac Millan Comp., New York, 1939.

⁴⁷ Parson T., »Social Class and Class Conflict«, American Economic Review, 1949, XXIX, str. 16—24. Аналогија меѓу болеста на телото и конфликтот во општеството Парсонс поставува и во написот »Propaganda and Social Control«, во: Parson T., Essays in Sociological Theory, Pure and Applied, The Free Press, Glencoe, Illinois, 1949.

⁴⁸ Parson T., Social Class and Class Conflict, cit. дело.

На конфликтот во процесот на индустријализацијата посебно внимание му обрнува Олсон. Тој, еднакво како Маркс, во економскиот раст гледа дестабилизирачки фактор кој отвара можности за револуционерна промена. Меѓутоа, објаснувањето што го дава во однос на овој став е различно, дури спротивно од она на Маркс. Разликите се однесуваат како на согледувањето на улогата на изградбата на класната свест во револуционерните настани така и во нивната оценка од аспектот на позитивната улога во општествениот систем.

За Маркс изградбата на класната свест е услов за интензивирањето на класниот конфликт, кој пак е позитивен општествен феномен кој, преку рушењето на стариот поредок го создава и унапредува новиот. За Олсон изградбата на класната свест води кон консолидација на класата, која е битна за одржувањето на општествениот поредок. Луѓето со одредена класна позиција, дури и ако е таа на дното на општествената хиерархија, по него, не се сретнуваат обично во револуционерните извидници. Тие настојуваат да ја задржат својата позиција поради минимумот безбедност што таа им ја гарантира. Спремност за впуштање во борба покажуваат оние кои се декласирани, чии класни врски се слаби.

Економскиот раст според Олсон води до зголемување на бројот на декласираните, односно оние коишто ја губат идентификацијата со групите на коишто порано им припаѓале. Тоа е една од последиците на иновацијата и технолошката промена кои условуваат широки промени во методите на производството — во значајот на одредени индустрии, во профилот на бараните работници, како и во просторната дистрибуција на производството. Со брзиот раст брзо се менува позицијата на голем дел од населението — едни брзо се издигнуваат над позицијата врзана за нивното потекло, додека други, исто така, брзо паѓаат надолу. И во двата случаи движењето носи слабеење на врските со класата. Тие повеќе не и припаѓаат на класата во која се родени, а социјализацијата низ која поминале ги заочува во вклопувањето во класата на која и припаѓаат по висината на заработувачката. Ефектите од овој процес ги зголемува и процесот на рушењето и на другите групи освен класната што се битни за личната идентификација. Професионалната и географска мобилност, кои се придружници на економскиот раст, посебно се одразуваат на делењето на семејната група и пошироката фамилијарна заедница.

Несовршената прилагоденост кон општествениот поредок ги прави потенцијални носители на револуционерни настани и оние коишто економскиот раст ги издигнал на ниво на нови богаташи и оние коишто се вклучиле во редот на бедните. Првите можат да ја употребат својата економска моќ за нови промени во економскиот и политичкиот поредок преку кои уште повеќе ќе ја подигнат својата позиција. Другите се револуционерно расположени бидејќи се многу повеќе свесни за својата беда отколку оние што на неа веќе се навикнале.

Друг момент на кој укажува Олсон е пореметувањето меѓу рамнотежата на трите детерминанти на општествениот статус. Растот на економската моќ не мора да е проследен со одговарачки раст на политичката моќ и на престижот. Групите кои економски напредуваат не мораат да имаат отворен приод кон ресурсите преку кои можат да го насочат општествениот поредок кон нови промени во правецот на сопствениот интерес.

Економскиот раст, дури и ако ја менува позицијата на најголемиот дел од населението во нагорна насока, создава притисоци за нови реформи преку растот на очекувањата. Оние коишто имаат отворени надежи за зголемување на заработувачката поттикнуваат кон нови реформи и така ја забрзуваат промената која веќе започнала. Ова е посебно карактеристично за земјите во развој, во кои економскиот раст е следен со раст во образованието. А, растечкото знаење за можностите за подобар живот се отелотворува во притисок врз владата за промени не само во технологијата и економската организација, туку и во идеологијата и во системот на владеењето.

Емпириските податоци за политичката дестабилизација како последица од брзиот економски раст и брзото економско назадување, како и за пореметувањето на односот меѓу економската моќ и основата на политичката моќ, го наведуваат Олсон кон поставување на претпоставката дека бавниот економски раст е гаранција за политичката стабилност. Од друга страна, тој наведува уште низа други фактори кои можат да условат политичка нестабилност, како што се харизматското водство, религиозните контраверзи, идеолошката промена. Тие го отежнуваат докажувањето на хипотезата за врската меѓу економскиот раст и политичката нестабилност.⁴⁹

До слични согледувања како Олсон доаѓа и Мур, иако во однос на некои ситуации зазема различно стојалиште од него. Растот на доходот по жител, земен како мерка на економскиот раст, кој во индустриските општества покажува долготраен пораст, според Мур води кон промени и во дистрибуцијата на примерокот на потрошувачката и општествената благосостојба. Во ситуација на пораст на доходот се чини дека расте општата благосостојба. Меѓутоа, тој укажува на фактот на нерамномерната дистрибуција која води кон зголемување на разликите меѓу крајните точки на континуумот. Различните студии покажуваат дека таа е поголема во неразвиените отколку во развиените земји наспроти фактот што разликите се помали во земјоделскиот отколку во неземјоделскиот сектор,⁵⁰ но

⁴⁹ Olson M., »Rapid Growth as a Destabilising Force«, Journal of Economic History, 1963, 23, str. 529—52.

⁵⁰ Мур ги наведува податоците од заедничката студија со Кузнец (Kuznets S., Moore W. and Spengler J., (eds.), Economic Growth, Brazil, India Japan, Duke University Press, Durham, 1955), според кои најголема нееднаквост покажува модернизираниот сектор во неразвиените земји, како и дека најекстремни разлики во заработувачката постојат во нај-

е забележителна и во развиените. Сепак, за оние во средината на општествената структура, во ситуација на постоење на масовно производство и ниска цена на производите, се зголемуваат можностите за нагласена потрошувачка. Ова, пак, не значи и непосредно менување на нивниот статус. Растечкиот стандард на голем дел од населението е придружено со изградба на механизми за ново складирање — се јавуваат нови статусни симболи коишто можат, иако не мораат, да бидат директно изделени од заработувачката. Во голем број случаи луѓето почнуваат заемно да се разграничуваат не по можностите за купување на добра, туку според нивниот избор и според стилот на живеењето. Од двете контрадикторни тенденции — на растечкото издигање на општиот стандард на потрошувачката и појавата на нови статусни симболи — поизразита е првата. Резултат на тоа е заматувањето на класните граници. За неа придонесува и неговата продуктивна организација со новите професионални улоги коишто бараат повисока специјализација. Според Мур новите професионални улоги ги зголемуваат разликите во заработувачката, но тие формираат континуум со единствено арбитрарна изделеност.

Индустрискиот развој според Мур во своите почетоци отвара можности за конфликти во новоизградените полови, но можности за нив постоејат и понатаму. Низата промени кои тој ги носи, од кои покрај веќе споменатите значајна е масовната култура со своите стандарди за хомогенизација, доведуваат до изградба на механизми за нови согласности и нови притисоци. Зголемувањето на општествената структура со појавата на новите специјализирани групи го ублажува класниот конфликт во традиционална смисла, но таа често создава долготрајни внатрешни тензии и девијации. Нивната контрола произведува широки општествени последици, кои ја вклучуваат како намерната промена така и непланираните пресвртници во општествената структура.⁵¹

СУМИРАЊА И КРИТИКИ

Структурата во модерните општества и промените коишто се остваруваат во неа се прикажуваат преку теоријата на стратификацијата. Во нејзината основа стои идејата за нееднаквоста како неопходна особина на секое општество кое поминува низ процесот на структурната диференцијација. Преку нееднаквоста општествата го обезбедуваат исполнувањето на значајните функции од страна на најквалификуваните и најспособни членови.

раните фази од развојот на модернизацијата, во: Moore W., Order and Change, cit. delo, str. 78.

⁵¹ Moore W., Social Change, John Wiley and Sons, New York, 1967, str. 64.

За функционалистите општествената стратификација израснува како резултат на потребите на општеството а не на индивидуалните желби и интереси. Нејзината појава е условена од две базични потреби — 1) потребата да се мотивираат способните членови од општеството да ги заземаат оние општествени позиции коишто бараат повисоки способности и 2) да ги мотивира способните членови откако ќе ги заземат таквите позиции да ги обавуваат задолженијата поврзани со нив. Мотивирањето се остварува преку поголеми награди, при што наградите можат да бидат во материјално богатство, моќ и престиж.

Дејвис и Мур висината на наградата ја поврзуваат со функционалната значајност на улогите и со реткоста на талентите потребни за специфични улози. Позициите коишто се најзначајни како и оние кои бараат таленти и вештини кои се ретко распределени или бараат долготраен и тежок тренинг добиваат највисоки награди. Оние коишто не се значајни и за кои постои мноштво на потенцијални исполнители добиваат минимални награди. За Парсонс, пак, во секое човечко општество постојат проценети вредности коишто израснуваат од потребите на општеството. А бидејќи базичните потреби на сите општества се исти, тоа и вредностите се насекаде слични. Системот на стратификацијата во општествата е експресија на вредносниот систем кој постои во нив. Наградите поврзани со одредени позиции се функција на степенот до кој тие се вреднувани како значајни и се квалитетно обавени. Притоа еднаквоста е секогаш присутна. Во постарите општества таа е легализирана преку институционалниот поредок, додека во модерните — во кои се афирмира идејата на еднаквоста се одржува преку низа механизми од кои најзначајна е институцијата на натпреварот.

Нееднаквата позиција на луѓето во општеството, како последица на делувањето на стратификациските механизми им дава раст на статусни групи. Нивно разграничување е поедноставно во постарите општества, во кои улогите што ги обавуваат поединците се заемно поврзани и носат одговарачки квантум на награди. Во модерните општества, со зголемувањето на бројот на функционално специфичните организации, како и со слабеењето на значајноста на агенциите преку кои се спроведува распределбата — семејството и територијалноста, стратификацискиот систем добива посебни карактеристики. Во нив се прекинува цврстата врска меѓу сопственичките, моќни и престижни односи, што се согледува во зголемувањето на значајноста на критериумот на универзалноста и постигнувањето во сите големи институционални сфери. Повеќе не постои совпадливост на позициите на човекот во различните сфери. Одредени тенденции за нивна совпадливост постојат, но тие се потиснувани преку релативната независност на дистрибуцијата на луѓето во овие сфери. Сето ова статусниот си-

стем на модерните општества го прави нејасен и за поединците неизвесен.

Тезата за општествената нееднаквост која се одржува и во ситуациите на нагласените стремежи за остварување на еднаквост, има голем број приврзаници и надвор од функционалистичката теорија. Неа ја прифаќаат и некои од најогорчените критичари на функционализмот. Така, за Дарендорф категоријата бескласно општество социолошки е бесмислена. По него е можно да се претпостави постоење на општество во кое разликите на заработувачката и престижот ќе се нивелираат, но тешко е возможно да се претпостави општество во кое не постои диференцијација на улозите во термините на легитимната моќ. Секое општество и секоја организација внатре во него бара изврсена диференцијација на позициите на надреденост и подреденост. Авторитетот е функционален императив на секоја општествена организација. Затоа и ако се зборува за бескласно општество тогаш се мисли не на општество во кое нема разлики во авторитетот, туку на општество во кое постојат механизми коишто го овозможуваат слободниот приод кон авторитетните улоги.

Овде се прифаќа функционалистичката теза дека општественото водство, кое повлекува диференцирана распределба на наградите е условено од потребите за опстанокот на општествената целина. Групата која се зголемува и со тоа мора да пронаоѓа нови начини за обезбедување на опстанокот нужно бара воспоставување на центар кој ќе ги координира активностите на диференцираните делови. Потребата од негово непрекинато опстанување, понатаму, бара механизми за тоа да се обезбеди. Тие во сите човечки групи се воспоставуваат преку диференцираната распределба на наградите — преку повисокото наградување на функцијата која е назначана за групата — функцијата на водството.

Во однос на прашањето за типот на првите награди, односно за временскиот редослед во доделувањето на општо-присутните типови награди — угледот, моќта и богатството, се чини, одговорот е невозможен и во крајна линија небитен. Може да се претпостави дека не постои единствен редослед во појавувањето. Потребата од обезбедување на водство ја наметнува потребата од диференцирано наградување, а начинот на неговото спроведување зависи од условите на егзистенција на групата. Малиновски претпоставува дека во групите коишто не се соочувале со проблемот на материјалната егзистенција поради погодните природни услови, првата форма на наградување бил престижот, за понатаму тој да ги повлече и останатите два типа награди. Меѓутоа, не би можле да се исклучат и другите можни варијации, како што е онаа на Ленски — дека во основата на диференцираното наградување е нееднаквата распределба на моќта, или на Маркс — за првоостварениот монопол над средствата за производство.

Она што се поставува како прашање е дали стратификацискиот систем има единствена основа? Дали, паралелно со развојот на механизми за обезбедување на основните потреби на општеството — во прв план опстанокот на целината на општествената единица која поминува низ процес на внатрешно диференцирање, не тече уште еден процес на поставување на изделени побарувања на единките коишто влегуваат во составот на групата. Поставувањето на последното прашање го претпоставува излегувањето надвор од текстот на определувањето на човечката природа како комплекс на можности обликувани преку групното искуство. Зашто, ако човекот е сфатен како битие кое својата одреденост ја стекнува во општеството, преку неговите механизми за обликување, преку кои се оформува во битие кое опстанува во специфичните услови на конкретната општествена група, тогаш е бесмислено поставувањето на прашања за негови акции коишто се надвор од таа детерминираност. Прифаќањето на тезата за постоење на човечки аспирации коишто се надвор од оние на групата ја претпоставува тезата за првичната неопштественост на човечката природа или пак онаа за нејзината повеќеслојност — во која се изделуваат две компоненти: онаа што упатува кон здружување со другите и онаа која бара остварување на изделената човечка егзистенција. Последнава, на која овде ѝ се дава предност, не е многу распространета во општествената теорија, но има свои приврзаници во целиот нејзин тек.

Ставот дека во воспоставувањето, одржувањето и менувањето на стратификациските системи се испреплетуваат потребите на општествената целина и барањата на човечките единки поттикнува дополнително прашање — за уделот на секој од нив во глобалниот тренд на општествената стратификација, како и во стратификациската ситуација на секое општество. Одговорот ѝ на двете нивоа не би можел да биде поткрепен со поевидентна емпириска аргументација поради простиот факт за неможноста да се постави граница меѓу импулсите за човечката акција со извор во компонентата на општественото или автономното во човечката личност. Во случајов, се чини прифатлив одговорот за одредена надреденост на компонентата на општественото над онаа на личното. Општественото одржување бара исполнување на задолженија врзани за него, додека целите врзани за изделената егзистенција се движат во рамките на општествено дозволеното. Тие се зголемуваат со стабилизацијата на општествениот поредок, но кога ќе добијат акцелерирачки тек ги поттикнуваат општествените механизми за нивно ограничување.

Кога се во прашање индивидуалните интереси и нивната артикулација во партикуларни групни интереси, би се рекло дека функционалистите го занемаруваат елементот на наследството. Навистина, тие не ја негираат улогата на наслед-

ството, посебно кај постарите општества. Дури укажуваат на негово влијание и во модерните општества (Парсонс). Меѓутоа, наследството е сфатено како механизам на задржување на веќе воспоставениот институционален поредок, како кочица во однос на новите системски барања за промена. Она пак што е занемарено се можностите на групите со привилегирани позиции за креирање на систем на односи којшто е во согласност со нивните партикуларни интереси, односно подредување на општите цели на општеството на целите на групите со доминантна позиција.

Друг проблем во врска со наследството се можностите за остварување на општествените барања за усогласување меѓу способноста и функционалната значајност. Во општествата во кои функциите се распределени на база на принципот на наследството или отсуствуваат критериуми за проверка на способностите или тие се усогласени со социјализираните принципи на елитните групи. Тоа е проблем на кој укажува Парето и кој го поттикнува за изградба на неговата теорија за циркулација на елитата. По него само во почетоците на општествената организација е можна распределбата на функциите според способностите. Подоцна, со воспоставувањето на принципот на наследството можностите за тоа стануваат сè помали. Дури, во некои општества се ригорозни критериумите за одржување на групните граници — тие се невозможни. Оттаму и неговото разграничување меѓу елита по способност и елита по етикета кои се преклопуваат некаде повеќе, некаде помалку, но никаде потполно. Паретовата претпоставка е дека во општествата во кои ова преклопување е недоволно, се јавува ситуација на општествена дисорганизација. Неа ја условуваат два елементи — прво, неспособноста на елитата (по етикета) да ја остварува својата улога на општествено водство и второ, незадоволството од сопствената позиција, манифестирано од страна на способните индивидуи коишто се исклучени од можностите за преземање поодговорни општествени функции. Оваа состојба може да се разреши на два начини — преку рушење на системот и воспоставување на нов кого го сочинуваат поединци од пониските општествени групи, или преку реинимација на системот преку менување на критериумите за приод кон елитните позиции. Функционалистичката теорија го има предвид ова Паретово учење, но некако ги става на периферија прашањата околу кои тој го фокусира својот истражувачки интерес. Кај нив проблемот на неисполнување на функционалните барања е посочен како постоечки во секое општество, но во конкретните анализи не му посветуваат доволно внимание. Го занемарува дури и Ајзенштат, кој покажува нагласен интерес за истражување на улогата на елитата во општествата од целиот тек на општествената историја.

M-r MARIJA TAŠEVA

LA STRATIFICATION ET LA MOBILITÉ: LA THEORIE
FONCTIONNALISTE DES TRANSFORMATIONS STRUCTURALES
DANS LES SOCIÉTÉS

Résumé

L'analyse de la théorie fonctionnaliste de la stratification pour évincer la possibilité de son application dans l'examen des transformations dans la société et plus amplement, pour répondre à la question si la relation entre les analyses structurales et dynamiques en sociologie est si étroite que l'analyse structurale se démontre comme condition indispensable pour cette dynamique.

Dans la théorie fonctionnaliste, la stratification est considérée comme processus de la séparation de rôles spéciales dans la société qui — en accord avec le degré divers de l'importance pour l'unité sociale — sont valorisés de diverses manières. On offre plusieurs définitions de celle-là mais dans toutes, on reconnaît sa liaison étroite avec le processus de la différenciation ainsi que l'attitude relative à l'existence de l'hierarchie des positions sociales — elle se rapporte aux situations où les rôles sont évalués d'une manière différente et il en suit qu'ils portent une qualité différente des prix.

Ici, la stratification est évaluée comme modèle théorique qui offre la possibilité de suivre les transformations structurales dans les sociétés (compris comme mouvement des individus à l'intérieur de l'hierarchie sociale, le mouvement des collectivités à l'intérieur de l'hierarchie des positions et le mouvement de toutes les couches (classes) à l'aide des transformations révolutionnaire de l'ordre ou des transformations tranquilles à l'intérieur de l'hierarchie professionnelle). Les problèmes qui apparaissent à cette occasion sont les suivants: A) la croissance permanente de la complexité sociale qui est la cause de la délimitation de plus en plus difficile des unités de l'échelle hiérarchique, ce qui est indispensable pour suivre la mobilité et b) la compréhension simplifiée de la stratification comme procès de la rétribution pour réaliser les rôles conditionnés par les nécessités de l'unité sociale relatives à l'assurance de son existence. On y accentue le besoin d'une analyse des processus de la stratification sociale, incitée par le intérêts particuliers des groupes qui déjà auparavant ont acquis leur place au sommet de la hierarchie sociale.